

Suvi Tuomisto

Konsensushakuisuus on menneisyyttä. Tampereen yliopistossa tänä vuonna julkaistu tutkimus kertoo, että suomalaiset päättäjät suhtautuvat konsensukseen yhä kriittisemmin. Vuonna 2009 päättäjistä kaksi kolmasosaa suhtautui myönteisesti konsensuksen tavoitteluun, mutta vuonna 2019 näin ajatteli enää puolet kyselyyn vastanneista.

Lisäksi päättäjien usko suomalaisen yhteiskunnan konsensukseen politiikan suurista linjoista putosi merkittävästi.

Minä olen Suvi Tuomisto ja kanssani tänään etäyhteyden avulla keskustelea politiikan tutkija Johanna Vuorelma Helsingin yliopistosta. Tervetuloa.

Johanna Vuorelma

Kiitos.

Suvi Tuomisto

Puhutaan ensin hieman käsitteistä. Mitä konsensushakuisuudella tarkoitetaan politiikassa?

Johanna Vuorelma

No konsensushakuisuus on sitä, että pyritään luomaan sellainen yhteinen päätös. Jos ajatellaan politiikkaa niin yleensä se on joku politiikkakysymys, jossa pyritään yhteiseen päämäärään poliittisen päätöksenteon prosessissa. Se on oikeastaan aika vanha ihanne politiikassa, että se on ollut sellainen ihanne, joka on ollut osa sellaista poliittista keskustelua jo pidempään.

Suvi Tuomisto

No millainen on konsensusihanteen perinne Suomessa?

Johanna Vuorelma

Jos katsotaan Suomessa viimeisiä vuosikymmeniä, niin vallitsevana on ollut sellainen ihanne, että pyritään konsensukseen poliittisessa päätöksenteossa. Yksi sellainen käännekohta tässä on ollut tällainen Korpilammen seminaari siellä 70-luvun loppupuolella, jonka jälkeen alettiin puhua Korpilammen hengestä ja siinä juuri ideana oli se, että tuodaan yhteiskunnan eri intressiryhmiä yhteen ja pyritään luomaan sellainen yhteinen tilannekuva, ja eri osapuolet sitoutuu siihen. Ajatuksena on, että sitä kautta voidaan sitten tuottaa sellaista vakaata ja ennakoivaa yhteiskunnallista päätöksentekoa esimerkiksi talouspolitiikassa, mutta myös monilla muilla politiikan sektoreilla. Nyt jos katsoo sitten viime vuosia, niin se konsensusihanne on alkanut pikkuhiljaa murtua ja siinä on varmasti monia eri syitä.

Suvi Tuomisto

Millaisia syitä tähän löytyy 2000-luvun Suomesta?

Johanna Vuorelma

Siinä voi oikeastaan erotella muutaman sellaisen kehityskulun, että yksi sellainen kehityskulku on ollut demokratiakäsityksen vahvistuminen. Suomessakin tunnustetaan paremmin se, että aiemmin se konsensus, johon viitattiin, niin se usein muodostui varsin pienen ryhmän kesken. Se esitettiin kyllä yhteisenä, kansallisenä konsensusena, mutta tosiasiaa siellä päättävissä pöydissä ei ollut kuin tietyt korkeassa asemassa olevat yhteiskunnalliset ryhmät. Nykyään ymmärretään paremmin

moniäänisyyden merkitys politiikassa ja tämä on yksi syy siihen, että konsensuksen ihanne on alkanut murtua. Sitten jos katsotaan 2000-luvun kehitystä niin 2000-luvulla oli aika paljon sellaista kritiikkiä, että politiikasta on tullut sellaista aika teknistä hallinnointia eikä ideologisia eroja enää oikein tunnusteta. Haluttiin politiikkaa enemmän takaisin politiikkaan. Tämä on yksi sellainen tekijä, joka on vaikuttanut siihen, että jos me halutaan enemmän ideologiaa ja politiikkaa takaisin politiikkaan, niin se tarkoittaa sitä, että erimielisyydet pitää olla paremmin näkyvissä ja niitä pitää tuoda paremmin esille, millä on vaikutuksia sitten konsensusihanteeseen. Sitten tässä on myös sellainen aika määräävä kehityskulku, joka on liittynyt politiikan julkisuuteen ja sen muuttumiseen. Jos ajatellaan nykytilannetta, niin kyllä nykyisessä poliittisessa julkisuudessa eri ryhmät saa paljon paremmin äänensä kuuluviin ja kritiikin esille, jolloin sitten paine kasvaa siihen, että näiden eri ryhmien – esimerkiksi vähemmistöryhmien – näkökulmat pitää huomioida paremmin päätöksenteossa. Tässä esimerkiksi sosiaalisella medially on ollut keskeinen rooli. Eli enää ei voi esittää pienen ryhmän sellaista yhteistä tilannekuvaa ikään kuin kansallisena ja yhteisenä laajasti jaettuna tilannekuvana, jos monet ryhmät, jotka ei kuulu sen konsensuksen piiriin, niin saa äänensä esille ja kritiikin tuotua esiin. Oikeastaan viimeisenä seikkana on myös huomattu tässä viimeisten vuosikymmenten aikana, että konsensus ei välttämättä tuota parhaita päätöksiä. Viittasin siihen Korpilammen henkeen niin jos katsotaan sitä Korpilammen jälkeistä aikakautta 80–90-lukua, niin vaikkapa talouspolitiikassa Suomi ajautui historiallisen syvään lamaan eli siinä mielessä sellainen lupaus mikä liittyy konsensusihanteeseen, että tuotetaan vakautta ja ennakoitavuutta vaikkapa talouspolitiikassa, niin se ei ole aina näyttäytynyt kovin onnistuneena.

Suvi Tuomisto

Mainitsit, että vähemmistöjen äänet eivät aina pääse konsensusmallissa esiin. Konsensusta kritisoivaan perinteeseen kuuluu belgialainen politiikan teoreetikko Chantal Mouffe ja hän on esittänyt, että konsensuksen tavoittelu voi olla suorastaan vaarallista demokratialle, jossa erilaisten ryhmien äänet pitäisi saada kuuluviin. Näin ei kuitenkaan aina tapahdu. Miten tiivistäisit, että ketkä sitten hyötyvät konsensuksen ihanteesta?

Johanna Vuorelma

Usein konsensuksen ihanteesta hyötyy sellaiset ryhmät, jotka ovat jo valmiiksi vaikutusvaltaisessa asemassa ja pääsevät niihin pöytiin, joissa konsensusta hierotaan. Toki myös jos ajatellaan konsensuksen hyviä puolia niin yksi sellainen keskeinen argumentti konsensuspolitiikan puolesta on se, että siinä voidaan tuottaa parhaassa tilanteessa sellaista päätöksentekoa, joka pyrkii jatkuvasti ratkaisemaan ristiriitoja. Siinä mielessä myös voi ajatella, että jos siellä on yhtäältä siitä hyötyy nämä tällaiset ryhmät, jotka pääsevät muokkaamaan konsensusta ja toisaalta sitten myös sellainen päätöksentekokulttuuri, jossa eri toimijat ovat sitoutuneet siihen, että pyritään löytämään yhteinen ratkaisu.

Suvi Tuomisto

Minä olen Suvi Tuomisto ja kanssani suomalaisesta konsensuskulttuurista keskustelua ja tänään politiikan tutkija Johanna Vuorelma. Mennään ihan käytännön tasolle. Kerro jokin esimerkki tilanteesta, jossa konsensuksen tavoittelu ei toimi.

Johanna Vuorelma

No varmaan sellainen tyypillisin tilanne on se, jossa eri ryhmillä on hyvin eriävät poliittiset kannat johonkin kiistanalaiseen kysymykseen. Sellaisessa tilanteessa se lähtökohta, että pyritään löytämään yhteinen ratkaisu ja yhteinen tilannekuva, niin se voi olla epärealistinen ja sen pyrkimys itsessään voi

hiljentää joidenkin ryhmien ääniä sen takia, että siinä usein voi syntyä sitten sellainen kuva, että ne tahot, jotka esittää kriittisiä näkökulmia, niin he ovat riidanhaastaja tai he keinuttavat yhteistä venettä. Tällaista on Suomessa näkynyt aika usein esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa tai vaikkapa EU-politiikassa, että usein siellä on hyvin vahva sellainen paine konsensukseen ja sellaisessa ilmapiirissä, jossa lähtökohdaksi on asetettu, että täytyy löytää yhteinen sellainen tilannekuva ja yhteinen ratkaisu, niin sellainen ilmapiiri voi tosiasiaassa tehdä hyvin vaikeaksi näiden eriävien tulkintojen tai eriävien näkemysten esiin tuomisen ja pahimmillaan, jos ajatellaan yhteiskunnallisesti, niin ne ryhmät jotka tuo esiin kritiikkiä niin heidät voidaan leimata juuri tällaisiksi kansallisen edun vastaisiksi tai jopa alkaa luoda sellaisia viholliskuvia, että he eivät ole sitoutuneet yhteiseen hyvään. Tämän tyyppistä retoriikkaa kyllä esiintyy politiikassa välillä että esitetään ne ryhmät jotka ei edusta sellaista kantaa, jolle löytyy laajaa kannatusta siellä vaikutusvaltaisten tahojen suunnalla, niin heidät pyritään sitten eristämään ja esittämään hyvin kielteisessä valossa.

Suvi Tuomisto

No osaatko sanoa vielä jonkin ihan käytännön tilanteen, yksittäisen päätöksen, missä tämä konsensuksen saavuttaminen on ollut vaikeaa tai mahdotonta?

Johanna Vuorelma

No varmaan jos katsotaan vaikka viime vuosien politiikkaa, niin päätös EU:n elvytyspaketista, mikä oli Suomessa hyvin jännitteinen, niin siinä huomattiin, että Suomi asettui sellaiseen eurooppalaiseen kehikseen, jossa tietenkin eri maissa tätä päätöstä elvytyspaketista, niin sitä pyrittiin viemään eteenpäin siellä joko parlamentaarisesti tai sitten eri kanavia pitkin ja Suomessa oli hyvin kova paine siihen, että pystytään tuottamaan tällainen konsensuslopputulos ja siinä oli niin vahvoja eriäviä poliittisia näkemyksiä ja poliittisia intressejä, jossa erottuu varsinkin perussuomalaiset, mutta myös kokoomus ja siinä oli myös sellainen piirre, että asiantuntijatieto tarjosi argumentteja puolesta ja vastaan. Siinä syntyi sellainen tilanne, että oli vaikea ikään kuin käydä julkista kriittistä keskustelua siitä aiheesta, koska se oli niin repivä ja siinä oli niin vahvana sellainen lähtökohta, että konsensukseen pitää päästä, ja koska siinä oli tämä tällainen kansainvälinen ulottuvuus ja eurooppalainen ulottuvuus ja ajatus siitä, että koko Eurooppa seuraa mitä Suomessa päätetään, niin siihen tuli myös sellainen ehkä kansalliseen poliittiseen retoriikkaan aika vahvasti kuuluva ajatus siitä, että sillä on väliä, mitä he meistä ajattelevat ja sen takia meidän pitää pitää rivit suorassa Euroopan suuntaan. Sen tyyppinen ilmapiiri ei ole kovin hedelmällinen sellaiselle kriittiselle keskustelulle, jossa voidaan esittää erilaisia näkökulmia ja päästä sitä kautta sitten ehkä niin kuin pidemmälle myös ymmärryksessä, että ymmärretään, että mistä tässä oikeastaan on kysymys.

Suvi Tuomisto

Tampereen yliopistossa tänä vuonna julkaistu tutkimus *Medioitunut valta ja politiikan paluu* toteaa, että päättäjien tapa mieltää se, mistä politiikassa on kysymys, on muuttunut. Ideologiset rajat korostuvat yhä vahvemmin ja vastakkainasettelut erottuvat aiempaa selkeämmin. Johanna Vuorelma, puhuit aiemmin politiikan paluusta. Mitä tarkoittaa, että politiikka palaa politiikkaan?

Johanna Vuorelma

No se on sellainen slogan, jota on käytetty nyt jos katsotaan viime vuosina, niin erityisesti reaktionä sellaiseen kehitykseen, jossa politiikasta on ikään kuin tullut sellaista teknistä hallinnointia, jossa esimerkiksi hallituspohjan muuttuminen ei juurikaan vaikuta poliittiseen päätöksentekoon, että poliitikoista ja poliittisista toimijoista on tullut enemmän sellaista virkakuntaa, jotka vaan tekee

tekee sellaisia päätöksiä jotka on jo ennalta hyvin tarkasti rajattu ja se sellainen politiikka takaisin politiikkaan -puhe liittyy siihen, että halutaan ikään kuin palauttaa poliittisille toimijoille se heidän varsinainen roolinsa nimenomaan poliittisten intressien kanavoijana. Tähän liittyy myös keskustelu tällaisesta asiantuntija vallasta ja teknokratiasta. Se nähdään usein varsinkin politiikan tutkimuksen piirissä, mutta myös jossain määrin kansalaiskeskustelussa uhkana tällaiselle toimivalle demokratialle, että jos me mennään koko ajan enemmän siihen suuntaan, että asiantuntijatieto on on kaikkein keskeisin toiminnan oikeuttaja ja poliittisen päätöksenteon taustalla vaikuttava tekijä, niin silloin jää aika vähän tilaa enää sille, että voidaan poliittisesti oikeuttaa päätöksiä, että sanotaan, että vaikka asiantuntijatieto ei välttämättä tukisikaan tätä poliittista päämäärää, niin se on silti sellainen päämäärä ja sellainen intressi, jota on syytä edistää yhteisen tai tämän yhteisen ryhmän nimissä ja siinä oikeastaan on yksi sellainen 2010- ja 2020-luvun sellainen poliittinen jakolinja, että missä määrin poliittiset toimijat pystyy tasapainottelemaan yhtäältä sen välillä, että he ajavat poliittisia intressejä ja tunnustavat niiden poliittisuuden, ja sitten toisaalta taas tällaisen vahvan tietopohjaisen päätöksenteon ihanteen välillä. Meillähän Suomessakin hallitusohjelmaan on peräti kirjattu että hallitus sitoutuu tietopohjaisen päätöksentekoon, mutta miten se sitten asettuu ikään kuin tällaisten poliittisten pyrkimysten ajamisen kanssa, niin se on sellaista jatkuva tasapainottelua ja itseasiassa aiheuttaa aika paljon ristiriitoja ja jännitteitä siihen poliittiseen päätöksentekoon.

Suvi Tuomisto

No jos ajatellaan suomalaisen politiikan tulevaisuutta, niin miten tämä politiikan paluu politiikkaan sekä siirtyä kauemmas konsensuksen ihanteesta vaikuttavat tulevaisuudessa?

Johanna Vuorelma

Sillä voi olla sekä kielteisiä että myönteisiä vaikutuksia. Ehkä jos aloitetaan niistä niinku myönteisistä, niin se, että tunnustetaan paremmin suomalaisessa politiikassa kysymysten ideologinen ulottuvuus, niin sehän parhaimmillaan parantaa poliittista päätöksentekoa, koska siinä voidaan ottaa paremmin esiin eri ryhmien näkökulmat eikä luoda sellaista ilmapiiriä, että osa ryhmistä ei ehkä uskalla tuoda esiin niitä, koska he pelkäävät että heidät leimataan riidan haastajiksi tai tällaisiksi jotenkin hankaliksi osapuoliksi ja siinä mahdollistetaan tosiaan eri äänien kuuluminen keskustelussa. Parhaimmillaan se voi tuottaa laadukkaampia päätöksiä kun me pystytään ottamaan eri näkökulmat huomioon. No sitten jos katsotaan niitä mahdollisia huonoja vaikutuksia. Siinä on ensinnäkin se, että päätöksenteko voi vaikeutua jos lähtökohtana on pelkkä ristiriitojen korostaminen eikä pyrkimyksenä ole yhteisen kannan muodostus. Ja sitten oikeastaan mainitsit tässä aikaisemmin mouffelaisen poliittisen ajattelun, niin siellähän on keskeisenä sellainen ajatus, että politiikka on sitä, että pitää pystyä hallinnoimaan poliittisia konflikteja niin, että ne eivät kärjisty vihollisuuksiksi tai vihamielisyyksiksi. Ja tämä on oikeastaan yksi sellainen mahdollinen kielteinen kehitys, että jos keskiössä on poliittinen konflikti sen sijaan, että on tällainen vahva konsensusihanne, niin siinä on aina vaarana se, että poliittinen vastapuoli aletaan hahmottaa vihollisena ja pahimmillaan sellaisena toimijana, jolla ei ole oikeutusta edes toimia politiikassa ja tämän tyyppisessä tilanteessa yhteiskunnallinen epävakaus voi kyllä merkittävästi lisääntyä. Suomessa ei onneksi olla vielä kuitenkaan näin pitkällä, mutta monissa muissa poliittisissa järjestelmissä on kyllä merkkejä, että tällainen kärjistyminen on käynnissä.

Suvi Tuomisto

Helsingin yliopiston politiikan tutkija Johanna Vuorelman kanssa keskustelimme tänään konsensusmyönteisyyden vähenemisestä suomalaisessa politiikassa. Kiitos paljon haastattelusta.

Johanna Vuorelma

Kiitos.